

VERGELIJKING VAN HANDBOEKEN VAN OOST EN WEST

Dr. A. J. M. Alkemade.

Het tijdschrift "Historiens et géographes" publiceert in het speciaal nummer van maart 1968 het resultaat van een vergelijkende studie van Franse en Sovjet-Russische historici van leerboeken en programma's voor geschiedenis. Ditzelfde deden geografen, en andere commissies hebben de aardrijkskunde-boeken bestudeerd.

In dit artikel wil ik een en ander samenvatten van de publicatie betreffende geschiedenis.

Leerplan

De middelbare school loopt in de U. S. S. R. van de 5e tot de 10e klas. Na 4 jaar basisonderwijs vanaf 7 jaar kan men de 5e klas dus beschouwen als het laatste leerjaar l. o. in Nederland. De indeling van de geschiedenis-leerstof is niet analoog aan de ons bekende. De Middeleeuwen lopen tot het midden van de 17e eeuw. Nieuwste en contemporaine geschiedenis hebben 1917-1918 als caesuur.

5e klas: De Oudheid, 2 u. per week (70 u.) De Oudheid omvat de prehistorie (6 u.), Oosterse Volken, waarbij ook India en China behandeld worden (19 u.), Griekenland (21 u.), Rome (19 u.). Er blijven 5 repetitie-uren over.

6e klas: De Middeleeuwen, 2 u. per week (70 u.)
Nu worden behandeld de vestiging van het feodale systeem (16 u.), ontwikkeling van dit systeem van de 11e tot de 15e eeuw (28 u.).
Genoemd worden het economisch, sociale en culturele leven in West-Europa, de Kerk en de Kruistochten, vestiging absolutisme. Verder het Ottomaanse Rijk, China en India. Tenslotte 22 uur voor de ondergang van het feodalisme en de opkomst van het kapitalisme. Enkele punten uit dit programma zijn: de hervorming, de opstand van de Nederlanden tegen Spanje, de eerste koloniale rijken, ontwikkeling van de wetenschap, met name Copernicus, Galileï.

7e klas: De U. S. S. R. tot aan het einde van de 18e eeuw, 2u. per week (70 u.).
Prehistorie, oudste staten (6 u.), het feodalisme (46 u.), achteruitgang van het feodalisme en ontwikkeling van het kapitalisme (12 u.)

8e klas: 3 u. per week, (105 u.).

I Nieuwste geschiedenis van het midden van de 17e eeuw tot + 1870
(55 u.). Hiervan worden genoemd:

- Engeland, van de burgerlijke revolutie (Cromwell) naar de industriële revolutie; onafhankelijkheid van de Ver. Staten.
- Franse Revolutie en haar gevolgen, de revolutie na 1815 in Europa en Latijns Amerika.
- Het kapitalisme en de arbeiders-oproeren in Frankrijk, Engeland en

Duitsland. Utopistisch en wetenschappelijk socialisme (Marx en Engels), revolutiejaar 1848.

- Van 1850 tot 1870 de Duitse en Italiaanse eenheid, V. Staten, Azië, de Eerste Internationale.

- Literatuur en kunst vanaf het einde van de 17e eeuw.

II De U. S. S. R. in de 19e eeuw (50 u.)

- begin van de revolutionaire beweging en de crisis van het feodalisme, de dekabristenopstand; Nicolaas I en de economische en sociale problemen; Krimoorlog; volken van de Kaukasus.

- vestiging van het kapitalistisch systeem en uitbreiding van de revolutionaire beweging; industriële ontwikkeling en arbeidersbewegingen; begin van het Russische Marxisme en activiteiten van Lenin.

9e klas: 4 u. per week (140 u.).

I Nieuwste geschiedenis van 1871 - 1918, 50 u.

--Frans-Duitse oorlog en de Parijse commune.

- tijdvak gewapende vrede, imperialisme, hoogtepunt kapitalisme.

- het ontwaken van Azië, de volken van Afrika.

- arbeidersbeweging en Tweede Internationale.

- eerste Wereldoorlog.

- de cultuur; onderwijs, ontwikkeling van het socialisme en atheïsme, ondergang van de burgerlijke cultuur, de proletarische literatuur, mondiale betekenis van de Russische cultuur.

II De U. S. S. R. van 1900 tot 1937, 73 u.

- Rusland en het begin van de 20e eeuw; economische en sociale crisis; Lenin en soc-dem. congres van 1903.

- revolutie 1905-1907, eerste volksrevolutie in een imperialistisch tijdperk.

- Rusland tussen 1907 en 1917, twee burgerlijke democratische revoluties.

- februari en oktober-revolutie 1917; vestiging van de Sovjet-macht.

- burgeroorlog.

- de basis van het economisch systeem van het socialisme 1921 - 1932.

- verwerkelijking van het socialisme 1933 - 1937.

III Contemporaine tijd 1917 - 1939, 17 u.

- revolutionaire bewegingen in Europa; de Derde Internationale; nationalistische bewegingen in de koloniën.

- "diktat" van Versailles.

- de buitenlandse mogelijkheden van 1924 - 1939; de rol van de Komintern.

10e klas: 3 uur per week, (105 u.).

I De U. S. S. R. van 1938 tot heden, (52 u.)

- het voltooiën van de socialistische maatschappij (1938 - 1958); de grote, vaderlandse oorlog; de wederopbouw van de U. S. S. R.; overwinning van het socialisme; het 20e partij-congres van de communistische partij.

- verdere ontwikkeling van het communisme; het 22e partij-congres en het zevenjarenplan; de buitenlandse politiek; het 23e partij-congres en de nieuwe vijfjarenplannen.

- algemene herhaling.

II De contemporaine tijd, 53 u.

- de Tweede Wereldoorlog.
- nieuwe socialistische staten in Europa, Azië, Latijns-Amerika.
- de kapitalistische grootmachten.
- de kolonisatie.
- internationale verhoudingen: de strijd van de socialistische staten en van de volken van de wereld voor de vrede.
- het communisme en de arbeidersbeweging in de wereld.
- de culturele ontwikkeling van de moderne tijd.

De commissie, die de handboeken voor de middelbare school in Frankrijk en de U. S. S. R. moest vergelijken, bestond uit 5 Franse en 5 Russische leden. Ze vergaderden te Parijs in het Instituut voor Slavische talen van 9 tot 14 januari 1967. Men heeft drie aanbevelingen opgesteld voor de betrokkenen in beide landen:

1. aan de betreffende uitgevers een aantal onnauwkeurigheden rechtstreeks mededelen;
2. aan de schrijvers van schoolboeken in beide landen meer informatie verschaffen, zodat vergissingen en betreurenswaardige onnauwkeurigheden vermeden kunnen worden;
- 3., in het Franse leerplan meer aandacht besteden aan de geschiedenis van Rusland. Daarbij moet men het achterblijven van dit land in de 18e en 19e eeuw niet overdrijven.

Dan volgen een aantal desiderata voor de teksten van Franse en van Russische leerboeken.

Enkele saillante punten voor de eerste groep zijn:

- de antieke beschaving buiten de grieks-romeinse niet als barbaars beschouwen;
- degelijke studie maken van de Russische cultuur van de 10e tot de 13e eeuw;
- de evolutie van Rusland zien, die de hervormingen van Peter de Grote voorbereid hebben zonder diens rol te overdrijven;
- aantonen dat de volksoptstanden in de 17e en 18e eeuw gericht waren tegen de lijfeigenschap en het despotisme;
- beter de politieke, economische en sociale oorzaken uitleggen die geleid hebben tot de hervorming van 1861, en die hervorming niet voorstellen als een persoonlijk initiatief van Alexander II;
- zonder het belang van de eigen grondstoffen te onderschatten en de buitenlandse hulp te overschatten, de economische ontwikkeling van Rusland op het eind van de 19e eeuw uiteenzetten;
- het belang van het mobilisatie-bevel in 1914 niet overdrijven;
- duidelijker de rol van het volk en vooral van de arbeidersklasse aantonen in de ontwikkeling van de Russische revolutie van februari tot oktober 1917;
- het belang van de N. E. P. beter uitleggen;
- het belang van het Oostfront in de Tweede wereldoorlog onderstrepen, alsmede de slagen van Moskou en Kursk;
- tenslotte in de na-oorlogse perioden de ontwikkeling van de U. S. S. R. economisch, technisch en cultureel bespreken, alsmede de mogelijkheden die de republieken en de nationaliteiten hebben binnen de wereld, die hen door de U. S. S. R.

geopend is.

De veranderingen, die in de Russische boeken gewenst zijn, komen in grote lijnen neer op het volgende:

- het religieus karakter van de kruistochten aangeven;
 - het wezen van de Reformatie uitdiepen;
 - meer aandacht voor de Franse geschiedenis in de tweede helft van de 17e en van de 18e eeuw;
 - het universele karakter van de "Déclaration des Droits de l'homme" aangeven;
 - eveneens de verbeteringen, die Frankrijk in de bezette landen doorvoerde tijdens de Napoleontische tijd;
 - verkorting van de werktijd, algemeen kiesrecht en afschaffing van de slavernij tijdens het Tweede Keizerrijk niet vergeten;
 - wetten op het onderwijs en grotere persvrijheid tijdens de Derde Republiek vermelden;
 - aandacht voor de Frans-Russische alliantie;
 - eveneens voor de grote verliezen aan mensenlevens en de enorme verwoestingen tijdens de Eerste Wereldoorlog;
 - aantonen, dat er in Frankrijk tegenstrijdige meningen zijn t.o.v. de U. S. S. R.
- Op belangrijke momenten in de geschiedenis heeft het streven naar toenadering en overeenstemming steeds gewonnen.

Voor beide landen wordt o. a. gewezen op de grootte van de nazi-verwoestingen en nazi-wreedheden zowel in Frankrijk als in de U. S. S. R.

Een dergelijk vergelijkend overzicht wordt in hetzelfde nummer gemaakt tussen de Franse en Hongaarse leerboeken.

IN DE LUSTRUMUITGAVE VAN DE N. J. B. G. , "KLEIO DE POLS GEVOELD" (GRONINGEN 1965), VERSCHEEN EEN GLOBALE VERGELIJKING VAN HET GESCHIEDENISONDERWIJS IN WESTDUITSLAND, BELGIE, FRANKRIJK, ZWITSERLAND EN ENGELAND. HIERONDER VOLGT EEN AANVULLING VOOR NOORWEGEN, VAN DE HAND VAN DE HEER P. C. EMMER, DIE VOOR DAT LAND DEZELFDE - INDERTIJD DOOR MIJ OPGESTELDE - VRAGEN HEEFT BEANTWOORD DIE IN HET BEDOELDE BOEKJE REEDS VOOR HET GENOEMDE VIJFTAL LANDEN ONDER DE LOEP WAREN GENOMEN.

D. J. ROORDA.

HET GESCHIEDENISONDERWIJS OP MIDDELBARE SCHOLEN IN NOORWEGEN.

P. C. Emmer.

Aanvulling op het artikel "Een globale vergelijking" in "Kleio de pols gevoeld, de toestand van het geschiedisonderwijs bij het V. H. M. O. ", Groningen, 1965, p. 25 t/m p. 44.

Beantwoording van de vragenlijst op p. 27/28.

1. (Heeft het geschiedenisonderwijs op die scholen in het betreffende land die vergelijkbaar zijn met onze middelbare scholen en gymnasia, door zijn positie t. a. v. rooster en examens een gewichtiger of een minder gewichtige plaats dan in Nederland, of kan men dat zo niet zeggen om de een of andere reden (eventueel welke reden)?)

ANTWOORD VOOR NOORWEGEN: Het vak geschiedenis in Noorwegen is in het nu nog vigerende systeem een dodelijk vervelend vak. Op de lagere school, vanaf de vierde klas wordt de geschiedenis in vier jaar doorgewerkt, met vooral de nadruk op Noorwegen. In de eerste twee klassen van het daarop aansluitende "gymnas", een 5-jarige school, waarop overigens ons woord gymnasium niet van toepassing kan zijn: er worden haast geen oude talen gedoceerd, "doet" men de geschiedenis nog eens, nu met vooral de nadruk op de wereldgeschiedenis. Na deze twee jaar staat de leerling voor de keus: a) nog een jaar en dan het "Realskole"-examen halen of b) nog drie jaar "gymnas" tot het "examen artium", dat toegang geeft tot de Universiteit.

In deze laatste periode, één of drie jaar durend, wordt de geschiedenis, nu Noorse én wereldgeschiedenis samen, nog een keer doorgenomen.

In het nieuwe systeem, dat men in Noorwegen gaat invoeren wordt de mogelijkheid het vak interessanter te maken beter, omdat men de stof niet drie keer "door-moet".

De lagere school wordt uitgebreid met twee jaar en gaat nu negen leerjaren tellen. In het achtste en negende leerjaar zijn er keuzeuren, maar geschiedenis behoort tot het verplichte programma van iedere leerling. Ook in het nieuwe "gymnas" zal de geschiedenis zijn plaats behouden.

De positie van het vak op het huidige gymnas valt te vergelijken met die te onzent. Aan het einde van de vierde klasse wordt op het 5-jarige gymnas de periode tot 1815 geëxamineerd en in het laatste jaar de 19e en 20ste eeuw. Daarnaast moeten de leerlingen in de 5de klas een klein essay schrijven over een geschiedkundig onderwerp, meestal uit de locale geschiedenis gekozen. Het vak geschiedenis is een mondeling examenvak en krijgt daardoor een wat lichter accent dan de vakken, die schriftelijk geëxamineerd worden.

2. (Is er in het betreffende land reden om de positie van het vak in deze scholen bedreigd te noemen, en zo ja waarom?)

ANTWOORD VOOR NOORWEGEN: Er is in Noorwegen geen reden het vak bedreigd te noemen. Wel kan men opmerken, dat in het oude systeem de opdracht de stof drie maal te "nemen" dodelijk is voor de interesse van de leerlingen. In het nieuwe systeem zal het vak geschiedenis, samen met aardrijkskunde en maatschappijwetenschappen gedoceerd worden (zie ook antwoord vraag 4b).

3. (Maakt het geschiedenisonderwijs in het betreffende land een modernere

indruk in vergelijking met het onze, ten aanzien van a) leerboeken; b) metho-
diek, (sterk verhalend of meer op inzicht in achtergronden gericht); c) werk-
methoden (zelfwerkzaamheid?).

ANTWOORD VOOR NOORWEGEN: Bij de beantwoording van deze vraag heeft
geen onderscheid gemaakt te worden tussen het oude en het nieuwe systeem,
want vakdidactisch zijn er helaas geen verschillen.

a) Het geschiedenisonderwijs doet sterk verouderd aan. De methode is in wezen
niets anders dan het samen met de leerlingen lezen van het aantal bladzijden
uit het leerboek, dat doorgewerkt moet worden. De leerboeken geven chrono-
logische overzichten met plaatjes verlucht. De omvang is formidabel en de
portie huiswerk, die elke keer moet worden opgegeven is dan ook heel groot.
Van semi-concentrische of exemplarische methode is in Noorwegen nog geen
sprake. Wel is er in een leerboek voor het "gymnas" een poging gedaan de ge-
schiedenis te concentreren in vier grote tijdvakken. Maar ook de daartussen
liggende gebeurtenissen zijn zo uitvoerig behandeld, dat het boek er alleen
maar dikker door geworden is.

Toch moet hier worden opgemerkt, dat het schrijven van een leerboek geen
eenvoudige zaak is. De klassen zijn in Noorwegen a-select (heterogeen ge-
groepeerd) zowel op de oude 7-jarige lagere school als op de nieuwe 9-jarige
school. Dit zal worden overgebracht naar het nieuwe "gymnas", waardoor de
leraar de formidabele taak krijgt geschiedenis te doceren aan kinderen van ver-
schillend intelligentiepeil en de nieuw verschenen schoolboeken voor het vak ge-
schiedenis voor de 9-jarige school laten niet zien, dat dit probleem door de
auteurs op bevredigende wijze is opgelost: de boeken blijven dik en cursorisch.

b) De methode van de docent is hoogstens verhalend, zo het niet neerkomt op het
gezamenlijk lezen van de tekst van het leerboek. Dit is mede het gevolg, dat
weinig leraren historici zijn: alle leraren hebben drie bevoegdheden. Tijd voor
discussie e. d. is er niet. Een duidelijk doel van het geschiedenisonderwijs heet
het bijbrengen van meer begrip voor de wereld van vandaag te zijn. Het resul-
taat is echter het trainen van het herinneringsvermogen van de leerlingen.

c) Zelfwerkzaamheid komt niet dan in de laatste klasse van het "gymnas" aan
bod. In die klas moet een essay geschreven worden. In enkele gymnasleerboeken
zijn vragen opgenomen ter repetitie van de stof. Geen methode kent aparte werk-
boekjes.

4a: (Is het doel sterk gericht op bezinning op de eigen cultuurwaarden of op de
actuele wereldproblematiek of wel op beide, gezien b. v. de examenstof en de
behandeling in de hoogste klassen?).

ANTWOORD VOOR NOORWEGEN: In alle geschiedenismethoden voor het
"gymnas" worden aparte boeken gebruikt voor wereldgeschiedenis en Noorse
geschiedenis: het is aan de leraar om ze te integreren. Daar bij het onderwijs
toch wel sterk de nadruk op de pragmatische kant van de geschiedenis wordt ge-
legd: verklaring van de wereld van nu, is het niet verwonderlijk, dat aan dit

vak samen met aardrijkskunde en maatschappijwetenschap een aantal uren is toebedeeld op de nieuwe negenjarige lagere school, dat de leraar zelf maar over de verschillende vakken moet verdelen. Zoals gezegd, het laatste jaar van het 5-jarige "gymnas" is geheel bestemd voor de 19e en 20ste eeuw.

4b: (Is er ook hier naast of onder de vlag van het geschiedenisonderwijs sprake van de komst van een nieuw vak maatschappijleer o. i. d. ?).

ANTWOORD VOOR NOORWEGEN: Het vak maatschappijwetenschap is reeds op de lagere school ingevoerd onder de naam "samfunnskunnskap", waarmee aardrijkskunde en geschiedenis in een "Samfunnsfag" zijn verbonden. De bedoeling van dit vak is dat de kinderen in goede democratische zin worden onderwezen en elk van de twee vakken levert daartoe het materiaal.

In het nieuwe programma van het "gymnas" zal het ook wel gaan als op de lagere school, voorshands echter is maatschappijwetenschap op het "gymnas" nog een apart vak.

4c: (Is er in deze vraag 4 genoemde zaken een vergelijking met Nederland mogelijk, voor zover dit althans gepoogd kan worden, gezien de te onzent snel veranderende opvattingen en toestanden?).

Het is duidelijk, dat op de Noorse middelbare school de geschiedenis dienstbaar is aan de vorming van goede democratische staatsburgers.

Dit springt in Nederland minder duidelijk naar voren. Door deze instelling in Noorwegen wordt en werd het vak maatschappijwetenschap verwelkomd als "nuttiger" in dit opzicht dan geschiedenis.

4d: (Mocht de bezinning op eigen cultuurwaarden een rol van gewicht spelen, is in dat geval gepoogd in het geheel van de school te komen tot een stelselmatige samenwerking met het onderricht in andere vakken, bijv. in talen, ev. kunstgeschiedenis e. d., of geschiedt dit, zoals te onzent, hoogstens incidenteel?).

ANTWOORD VOOR NOORWEGEN: Van "projectwork" is in Noorwegen geen sprake, hoewel, daar een leraar wel drie vakken mag doceren, de mogelijkheden groter zijn. Het strikte programma laat ook maar weinig tijd voor experimenteren.

5a: (Is de positie van het vak in het openbare en culturele leven van het land belangrijk? Wat valt hierbij op in vergelijking met Nederland. (Men denke hierbij o. m. aan kwesties als: Heeft het vak een opvallende plaats in het geheel van de opvoedingsidealen die in het land gelden? Wordt de positie van het vak beïnvloed door een zeker chauvinisme, door pretenties op enigerlei hegemonie? Is de studie van het vak nodig om in bepaalde ambtelijke diensten carrière te kunnen maken?)).

ANTWOORD VOOR NOORWEGEN: Het onderwijs in Noorwegen kenmerkt zich als geheel door een pragmatische instelling. De oude talen worden haast in het geheel niet onderwezen in Noorwegen op middelbare scholen, ja het Latijn is er zelfs enige tijd verboden geweest. Deze instelling is niet bevorderlijk voor

de bloei van de historische wetenschap. Zelfs de studie aan de Universiteit kan bepaald niet allesomvattend genoemd worden. Weinig Noorse geschied-nishoogleraren houden zich met niet-Noorse onderwerpen bezig.

5b: (In ditzelfde verband werd na de afsluiting van deze vragenlijst nog toegevoegd de vraag naar de positie (en eventueel oplaag) van populaire historische tijdschriften in het genre van ons overleden "Historia". (subs. "Spiegel Historiae").

ANTWOORD VOOR NOORWEGEN: geen gegevens.

5c: (Voorts kwam bij de gevoerde gesprekken ook de vraag aan de orde of in het betreffende land de samenstelling en de positie van het docentenkorps vergelijkbaar zijn met die van de Nederlandse geschiedenisleraren.).

ANTWOORD VOOR NOORWEGEN: De geschiedenisstudie is in Noorwegen altijd onderdeel van een meer omvattende universitaire studie. De studenten zijn verplicht naast hun hoofdvak ook twee bijvakken te kiezen, waarbij ze volkomen vrij zijn in de keuze. Voor alle vakken (drie dus) krijgt de student onderwijsbevoegdheid aan het "gymnas". Hiervoor moet dan een examen gedaan zijn, dat overeenkomt met het Nederlandse doctoraal examen. Na een semester aan didactische en pedagogische vorming te hebben gedaan onder auspiciën van de pedagogische sub-faculteit, waarbij van de modernste hulpmiddelen gebruik wordt gemaakt om de a.s. leraar de techniek van het overbrengen te leren, en na het volbrengen van een stage, is de leraar klaar voor de klas.

Uiteraard is het lesgeven in drie vakken geen sinecure en als regel geeft de "gymnas"-leraar in de hoogste klassen alleen in zijn hoofdvak les, een ontwikkeling, die nog versterkt zal worden, als de eerder genoemde negenjarige school in werking komt, waardoor de eerste twee klassen van het "gymnas" worden afgenomen.

De organisatie van de leraren (het "Norsk Lektorlag") heeft een grote leden-dichtheid en is als vakbond zeer machtig. De regering kan haar eisen niet veronachtzamen en zo zijn het salaris hoger en het aantal lesuren in volledige betrekking per week lager dan die van de leraar in Nederland.

Toch is het wel voornamelijk het gebied van de arbeidsvoorwaarden, waarop de Noorse lerarenvereniging zich beweegt. Op het gebied van de vak-didactische steun is er niet veel georganiseerd. Voor ieder vak is er wel een afzonderlijke sub-vereniging, maar veel belangrijks komt daar voor de leraar niet vandaan. Het beperken van het aantal vakken van drie tot twee (een hoofd- en een bijvak) alsmede een "sabbatical semester" staan wel op het verlanglijstje, maar beslist niet bovenaan.